

Тілея

Науковий вісник

Збірник наукових праць

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 61 (№6)

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Українська Академія Наук

Гілея

Науковий вісник

Збірник наукових праць

- Історичні науки
- Філософські науки
- Політичні науки

Випуск 61 (№6)

Київ - 2012

Збірник засновано 2004 року Вихід з друку - щомісячно
**Фахове видання з філософських, політичних
та історичних наук, затверджено постановами президії ВАК України
№ 1-05/2 від 10 березня 2010 р. та № 1-05/3 від 14 квітня 2010 р.**
*Свідоцтво про державну реєстрацію (перереєстрацію) друкованого засобу масової
інформації серія КВ № 16332 - 4804 ГПР від 24 лютого 2010 р.*

Шеф-редактор:

АНДРУЩЕНКО В.П., доктор філософських наук,
професор, член-кореспондент Національної академії наук України,
академік Національної академії педагогічних наук України

Головний редактор:

ВАШКЕВИЧ В.М., доктор філософських наук, професор, академік
Української академії наук

Заступник головного редактора:

КРИВОШЕЯ В.В., доктор історичних наук,
академік Української академії наук

Відповідальний секретар:

ХАЛАМЕНДИК В.Б., доктор філософських наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

З історичних наук:

Войцехівська І.Н., доктор історичних наук, професор
Гончар Б.М., доктор історичних наук, професор
Дробот І.І., доктор історичних наук, професор
Журба М.А., доктор історичних наук, професор
Колесник В.Ф., доктор історичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії наук України
Макарчук С.С., кандидат історичних наук, доцент
Михайлюк В.П., доктор історичних наук, професор
Нестуля О.О., доктор історичних наук, професор, академік Української
академії наук
Солдатенко В.Ф., доктор історичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії наук України
Стоян Т.А., доктор історичних наук, доцент
Сушко О.О., доктор історичних наук, професор
Фіров П.Т., кандидат історичних наук, доцент
Чернега Л.М., доктор історичних наук, професор

З філософських наук:

Акопян В.Г., кандидат філософських наук, старший науковий
співробітник, академік Української академії наук
Базалук О.О., доктор філософських наук, професор
Бех В.П., доктор філософських наук, професор, академік Української
академії політичних наук
Бондаренко О.В., доктор філософських наук, професор
Волинка Г.І., доктор філософських наук, професор

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Круглий стіл «М. Скрипник у національній та історичній пам'яті»	5
Туранли Ф.Г. Стосунки України з Кримським ханством, Високою Портою та Річчю Посполитою	22
Адамчук М.В., Мисак Н.Ф. Берестейська унія 1596 р.: до питання про її причини, передумови та ідеологічне підґрунтя	31
Євдокимов М.О. Особливості історії Вітчизняної війни 1812 року у віршах та піснях: глас ліри, глас народу	39
Соколовська Ю.В. Добродійність у системі станової опіки дітей у Харківській губернії у XIX - на початку XX ст.	44
Троханяк О.С. Українсько-польські відносини (на прикладі Бережанщини)	48
Трухманова С.Л. Політика партійно-радянського апарату щодо міської інтелектуальної еліти Поділля у 20-30-х рр. XX ст.	51
Комар В.Л. Формування традицій польсько-української військової співпраці у 20-30-х рр. XX ст.	57
Гай-Нижник П.П. Монархічна Україна: яку державну модель передбачали побудувати в Україні гетьманці у другій половині XX ст.	63
Огієнко В.І. Меморіальна політика вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні	72
Воронянський О.В., Москальова Н.П. Роль земельних комітетів у реалізації аграрної політики Центральної Ради	78
Скробач Б.М. Червона українська галицька армія в польсько - радянській війні 1920 р	84
Нікітенко К.В. Проблема ефективності роботи системи сільськогосподарського кредиту в УССР	87
Цебенко А.М. Підготовка священнослужителів у Православній Церкві Чехословаччини (1918-1992 рр.)	94
Литвиненко Р.О. Кавказ і Надчорномор'я: лінії синхронізації для фіналу середньої бронзи ..	104
Лагодзінський В.В. Елліністичні студії Михайла Драгоманова.....	109
Передерій І.Г. Історіософські погляди В'ячеслава Липинського дореволюційного періоду	115
Радчук А.О. Михайло Старицький: повсякденність і творчість	121
Северинюк В.М. Питання української державності в публіцистичних творах Михайла Грушевського періоду Центральної Ради	128
Гарнагіна С.О. Класифікація джерел з історії міжнародної діяльності екзильного центру УНР (1948-1992 рр.)	134
Акинджи Е. Науково-педагогічна діяльність О. Шульгіна в Українському вільному університеті (1923-1927 рр.).....	141
Бородай І.С. Роль наукових шкіл у системі вищої зоотехнічної освіти та дослідної справи у тваринництві України.....	148
Адамська І.Г. Історія українських земель XIV-XVI століть на сторінках «Чтений в Историческом обществе Нестора-летописца»	153
Чеберяко О.В. Журнали 1920-х рр. -джерело вивчення історії формування місцевих бюджетів УСРР	158
Красницька Н.В. Теоретико—методологічна дискусія в українській етнологічній періодиці другої половини 20-х рр. XX ст.	167
Кудінов Ю.М. Постаць гетьмана Пилипа Орлика у студіях істориків США та Канади: від глорифікації до об'єктивного розгляду (1950-2000 рр.).....	172
Куксенко С.І. Особливості розвитку євангельсько-баптистського братства в Україні у другій половині 40-х - 50-х рр. XX ст.: історіографічний аспект	178
Сингаївська Н.М. Національна історіографія на зламі XIX-XX ст. (на прикладі польських історичних шкіл)	182
Прохорова Т.О. Французький емігрант на російській службі: подорож графа Кастреса до Криму	187

Політика партійно-радянського апарату щодо міської інтелектуальної еліти Поділля у 20-30-х рр. ХХ ст.

На основі маловідомих архівних документів та опублікованих матеріалів досліджується політика партійно-радянського апарату щодо міської інтелектуальної еліти Поділля.

Ключові слова: *інтелектуальна еліта, Поділля, міське населення, репресії.*

Прикордонний регіон УСРР був об'єктом пильної уваги більшовицьких спецслужб. Тому й репресивна діяльність чекістів була буденною ознакою повсякденного життя прикордонних міст підрадянського Східного Поділля 1920-1930-х рр. Найчастіше переслідуванням підлягали освічені, авторитетні особи, що мали можливість вплинути на громадську думку, наприклад, представники інтелектуальної еліти дореволюційних часів - вчені, вчителі, священнослужителі, військові, технічні фахівці тощо...

Частково про кількість інтелігенції можна дізнатися з опублікованих офіційних джерел. Так, у «Статистичному бюлетені Подільського губстатбюро» згідно демографічного перепису 1923 р. у містах та містечках Поділля проживало: інженерів - 123 особи, лікарів - 523, професорів вищих навчальних закладів - 36, письменників та журналістів - 21, артистів та художників - 299. [18,с.4-15]. Практика показала, що всі професійні категорії постраждали від політичних переслідувань більшовиків. Інтелектуалів шокувало і бентежило ставлення вищого та місцевого партійно-державного керівництва СРСР та України стосовно інтелігенції. Їх протестні висловлювання та дії, здебільшого, ставали підґрунтям для політичних репресій.

Ще у 1920 р. видатний російський письменник В. Г. Короленко у листуванні з головою Полтавського губвиконкому В. І. Порайко (1888-1937) висловлював протест проти безсудних розстрілів ЧК. Він змалював жахливі картини «червоного терору» у Миргороді у двох листах від 7 липня 1920 р. [12,с.203-204,160]. Аналогічна практика репресій мала місце й на території Поділля, де той самий В. І. Порайко на початку 1920-х рр. обіймав посаду голови Подільського губвиконкому, куди його перевели з Полтавщини. 17 червня 1921 р. секретар ЦК КП(б)У Д. З. Лебідь надіслав до Полтави телеграму, у якій йшлося: «Рахуючись з тим, що Поділля набуває першорядного значення для успіху будівництва всієї республіки у внутрішньому відношенні і відношенні найближче розташованої до кордонів губернії, ЦК КП(б)У вирішив вважати роботу по зміцненню і організації Радянської влади на Поділлі найважливішим

завданням, а тому відрядити на посаду голови губревкому Поділля Порайка». На Поділлі В. І. Порайко працював до червня 1923 р. [20,с.472-474].

Прихід «більшовиків» до м. Кам'янця-Подільського також закарбувався у пам'яті городян насамперед саме жорстоким терором: «Осінь 1920 року. Тривожна і непевна [...]. І першим, чим обдарувала нова влада Кам'янець, це страшне слово - ЧеКа. Почалося з обшуків, контрибуцій, арештів. Наприкінці грудня на стінах будинків і парканах вивішено було перший список розстріляних «контрреволюціонерів». Це потрясло свідомістю всього населення, зокрема нас, середньошкільників. Пригадую, в тривозі ми побігли читати список. Прізвища нічого нам не говорили. Хто ж вони? Що вони зробили таке, що їх негайно треба було розстріляти? Цього ніде не можна було довідатися. Згодом з'явилося ще кілька списків розстріляних «контрреволюціонерів» [...]. Це створило панічний страх. Вперше створилася атмосфера недовір'я до людей, замкнутості в собі, непевності за свій завтрашній день. Почалися втечі з міста. Хто за кордон, хто на далекі глухі села [...]» [13,с.56].

Під час з'їзду працівників освіти та культури Кам'янецького повіту (4-9 травня 1921 р.) керівник Кам'янець-Подільської ЧК Лавров брутально розкритикував місцевих освітян за «саботаж та відсутність допомоги у боротьбі за революційні здобутки», хоча й визнав випадки непоодиноких антизаконних дій чекістів щодо педагогів. У відповідь визначна діячка вітчизняного культурно-освітнього руху, авторка багатьох праць з педагогіки, голова Всеукраїнської учительської спілки С. Ф. Русова (1856-1940), у той час викладач педагогіки Кам'янець-Подільського університету [10,с.314], від імені колег рішуче запротестувала проти некоректних виразів чекіста, висловившись за виховання на національному, а не класовому ґрунті, що суперечило культосвітній політиці більшовиків. Відомий педагог зауважила, що «українське вчительство хоче щиро працювати, тільки дайте йому дійсну волю, нехай більше ми не будемо чути тих розстрілів, арештів, облав» [16,с. 156]. Таку позицію схвалила більшість делегатів з'їзду, констатувавши у резолюції «факт заарештування великої кількості просвітянських робітників» й звернувшись до місцевої влади з вимогою покласти край безпідставним арештам, а справи ув'язнених розглядати негайно й не тримати у в'язниці невинних осіб [16,с.156].

Але більшовицькі репресивні структури звично нехтували такими зверненнями. Наприклад, 1923 р. місцеві чекісти буцімто виявили «Вінницьку міську шпигунську організацію», що, мовляв, активно працювала на користь II Речі Посполитої й складалася з 106 місцевих учителів. 25 її учасників були страчені, 56 - отримали різні терміни ув'язнення, решта 25 осіб - «відбулися» звільненням з роботи [4,арк.36]. Інформатори («сексоти») ГПУ перманентно відстежували настрої інтелігентських кіл, що бралось до уваги під час подальших репресивних

акцій чекістів [17,с.67-68].

Стосунки радянської влади та міської інтелектуальної еліти у 1920-х рр. були досить складними, як через її соціальне походження, так і через недовіру до її політичних поглядів. Стара інтелігенція (як зазвичай називали більшовики представників розумової праці, які отримали освіту ще до жовтневого перевороту 1917р.) відчула на собі жорстке ставлення РКП(б). З одного боку, відкрито вороже ставлення радянської влади, обумовлене точкою зору В. І. Леніна, оприлюдненою у статтях «Залякані крахом старого і борці за нове» і «Як організувати змагання» [14-15], а з іншого - ситуативно-прагматичний підхід, що з весни 1918 р. поширюється як державна політика: широке використання знань і досвіду кадрів старих фахівців. Але ставлення до інтелігенції як до політичного опонента, якого неможливо використати без примусового тиску, залишилося. Поряд з В. І. Леніним, принципи використання потенціалу непролетарських класів висловив М. І. Бухарін у праці «Економіка перехідного періоду», що вийшла друком у 1920 р. Так, характерним для X-го розділу книги є наголос на «насиллі й примусі до непролетарських верств» [9,с.189,192-193,197]. В. І. Ленін оцінив цей розділ як чудовий, що засвідчило його підтримку ідей М. І. Бухаріна - організувати систематичне насильство над буржуазією та її посібниками - буржуазними інтелігентами [14,с.186-187;15,с.190,194].

На думку Дж. Боффа, утвердження революційного «правопорядку» особливо заохочувалося В. І. Леніним, оскільки той вбачав у цьому синонім тієї «культурності», якої так бракувало країні [8, с. 167]. Однак й перехід до нової економічної політики майже не змінив ставлення більшовицької партії до інтелігенції. Г. В. Касьянов вбачає одну з причин перманентного негативного ставлення більшовицьких вождів до робітників розумової праці у перетворенні інтелігенції з переможеного політичного противника на потенційно небезпечного ідейного конкурента - опозиціонера [11, с.17].

Звичайний прагматизм, «революційна доцільність» зумовлювали як залучення військових, технічних фахівців на бік радянської адміністрації, так і вкрай нетерпиме ставлення до гуманітарної інтелігенції - носія назагал демократичних, а то й національних українських цінностей. До того ж, зазначені процеси супроводжувалися жорстким контролем за діяльністю спеціалістів, утисками, політичними переслідуваннями й репресіями, що спричиняли зменшення кількості фахівців. Систематичні «адміністративні розстріли», що стали звичною практикою надзвичайних комісій, ревтрійок як спеціальних органів «боротьби з контрреволюцією», мали на меті залякати й підкорити, примусити служити більшовицькій владі.

Переслідування «колишніх» й контроль за необережними висловлюваннями та «антирадянськими настроями» міських мешканців Поділля (як, зрештою, й по всій УСРР) чекісти здійснювали через розгалужену мережу таємних інформаторів («секретних співробітників» -

«сексотів»).

За матеріалами доповіді секретаря Подільського губкому КП(б)У про стан губернії у 1923 р. можна з'ясувати не лише чисельність окремих груп представників розумової праці, а й перманентний ретельний нагляд більшовицької адміністрації за інтелігенцією та її настроями. Отже, у документі згадувалися 914 педагогів губернії, з них політнеблагонадійних - 71 (з червня по серпень того ж року чисельність антирадянськи налаштованих учителів, на думку влади, зросла до 128); 277 юристів, з них політнеблагонадійних - 16 осіб; 205 лікарів, політнеблагонадійних - 13 (політичний огляд Подільської губернії за липень 1923 р. подає цифру лікарів у 350 осіб, з яких 50 неблагонадійних, що близькі за своїми поглядами до кадетів, есерів і меншовиків. Але антирадянської діяльності вони не проводили й займалися винятково питаннями самовиживання); 77 інженерів та 64 техніка (чисельність неблагонадійних інженерів з червня по серпень зросла з 10 до 26, техніків - з 9 до 30) [4,арк.5-6,36,46].

У вересні 1923 р. Подільським губвідділом ГПУ був закінчений облік усієї інтелігенції та політично неблагонадійних у її лавах. Особливо опозиційно було налаштоване викладачі вищих навчальних закладів та учительство шкіл, яких чекісти обвинувачували у халатному ставленні до проведення заходів радянської влади. Як приклад політичної нелояльності інтелігенції чекісти цитували численні випадки непокори, зокрема страйку у м. Могилеві-Подільському. У звіті ГПУ також інформувало, що у Сутиському сільськогосподарському технікумі зібралися педагоги-галичани з українським ухилом, які мають величезний вплив на учнів. Оголосивши похід проти комсомолу, вони намагаються вижити з технікуму членів КСМУ. Тому до вказаного моменту ячейка КСМУ не була створена.

Серед педагогів дитячої колонії м. Тиврова лише двоє-троє співчували заходам радянської влади, інші на чолі з завідуючим Омельяновичем зовсім не цікавилися пролетарським вихованням та проводили «старорежимну» лінію. Усі педагоги приховано вороже налаштовані до влади й компартії, у тісному гурті таємно критикують її заходи. У навчальних установах м. Вінниці настрої педагогічних колективів також не вважалися сприятливими для влади. ГПУ вважало, що там існує угруповання вчителів, які обережно проводять антирадянську лінію [4,арк. 171]. У ВІНО серед педагогів 40 % за своєю ідеологією характеризувалися як близькі до «зміновіхівства», інші - не брали жодної участі у реформуванні вищої школи.

У Вченому Комітеті Поділля «звили гніздо» професора з старими традиціями, які засадничо незгодні із заходами комуністів - «необузданих людей, находившихся ранее в ссылке». Також політнеблагонадійними ГПУ вважало членів Науково-філософського та Агрономічного товариств, які разом з науковою роботою можуть проводити і контрреволюційну. Спостереження інформаторів за низкою

польських родин, які складали «так звану польську інтелігенцію» м. Вінниці, свідчили, що назовні ці люди ставилися до існуючого стану речей нібито лояльно, але всередині готові у будь-який момент під впливом особистих, націоналістичних та релігійних (сильно розвинутих в останній час) спонукань стати у різку опозицію до режиму [4,арк.172].

Інформатори повідомляли, що найбільш шкідливими, на їхню думку, були інженери Франкель і Родкевич, які виступали на зборах та прилюдно не погоджувалися з деякими заходами радянської влади. Інші активно проти радянської влади не виступали, їх незадоволення пояснювалося поганим матеріальним становищем [4,арк.47].

Власне, у репресивної складової політики більшовицького режиму щодо подільської інтелігенції, насамперед української, було виразне ідеологічне підґрунтя - спадщина часів Української Центральної Ради, Директорії Української Народної Республіки, столицею якої був свого часу Кам'янець-Подільський - й необхідність поборювання цієї спадщини та носіїв пам'яті про нещодавнє державницьке минуле України, якими, зрозуміло, виступали насамперед представники розумової праці - ледь не стовідсотково нелояльні до нової адміністрації [6, с.43-56].

У меморандумі секретаря Кам'янецького окрпарткому КП(б)У К. Ковалю, адресованому Секретаріатові ЦК КП(б)У у вересні 1927 р. автор зазначав, що «для большего разложения враждебных нам элементов и полного отсеивания к нам лояльного элемента» вкрай необхідною є посилена увага до Кам'янецької округи загалом та її наукових об'єднань зокрема з боку Наркомату освіти та Головнауки НКО УСРР [2,арк.57].

Надалі ця «увага» спрямовувалася не тільки в русло постійного стеження за настроями місцевої інтелігенції, але й на прямі репресії, які, як правило, пов'язувалися з перебуванням у лавах австрійської й галицької армій, можливістю поширення національної свідомості серед опозиційних владі кіл населення.

Так, зокрема, у політичному огляді стану Подільської губернії за липень 1923 р. зауважувалося, що серед слухачів Вінницьких педагогічних курсів існує група учителів, які проводять серед учнів «націоналістичну та шовіністичну пропаганду», серед учительства м. Гайсина - група, що поширює «релігійні та петлюрівські ідеї» й пов'язана з автокефальним єпископом М. Борецьким (1879-1936); серед медичного персоналу виявлено 50 «політнеблагонадійних» лікарів, які за поглядами близькі до кадетів, есерів та меншовиків. На всіх членів цих груп «сексоти» ГПУ ретельно збирали компрометуючі матеріали [4,арк.35-36].

Історія вчителя П. Войтовича яскраво змальовує зловживання місцевої влади. Доба Української революції закинула педагога-львів'янина П. Войтовича 1920 р. до містечка Фельштина на Поділлі (Проскурівщина), де він придбав у власність занедбаний будинок з садивою й упродовж наступних кількох років учителював у місцевій

школі, займаючись також громадською діяльністю. Однак 1924 р. Фельштинський райвиконком за більшовицькою традицією вирішив конфіскувати й привласнити на той час вже відремонтований будинок П. Войтовича, що складався з 7-ми кімнат, «для потреби державних та громадських установ, оскільки інших відповідних будинків для потреб установ в м. Фельштині не було». Мотивація була настільки зручною, що влада негайно оголосила будинок й садибу такими, що належали до 1920 р. «нетрудовому елементу», а відтак й самі переходили до категорії «нетрудових і спірних» й невдовзі (після судової тяганини) відійшли у власність «влади трудящих» [19, с.488].

Втративши надію на об'єктивне вирішення його «справи» так званим «пролетарським судом» й переконавшись, що у «свобідній Україні немає справедливості, бо чотири роки судів дали пізнати об тім», П. Войтович повернувся додому до «буржуазно-поміщицької» Польщі.

7 серпня 1927 р. зі Львова він востаннє звернувся до Голови ВУЦВК Г. І. Петровського у примарній надії знайти справедливість хоча б у «всеукраїнського старости». Попри очевидну безнадійність, апеляція галицького педагога цікава своєю аргументацією - порівнянням соціальних гарантій учительської праці за Австро-Угорщини та УСРР: «В дім цей я вложив всю свою працю, зароблену коштом мого життя. Правда, це я заробив при буржуазному австрійському строю, а ваш пролетарській уряд від мене усеньке забрав, чим зробив мене дійстним жебраком». Заявник риторично запитував: «Кому мають мої діти служити - буржуям чи пролетарям? Правда, буржуазний уряд мене експлуатував - но дав мені змогу прилюдно жити, забезпечував пенсією мої старі літа і давав навіть змогу заощадити на купно дома» [19, с.489].

Порівнюючи власні можливості часів півавстрійської України й радянську дійсність, автор листа власноручно відповідав на питання - «А ваш пролетарський уряд що зробив?», наголосивши на ненормованому характері й надексплуатації безоплатної праці «вільного педагога» в УСРР: «1) Казав мені в школі одному учити 112 дітей від 8 ¹/₂ рано до 4 годин дня і від 6 до 9 годин вечер - «Лікнеп». 2) Робота в кооперації, ревізкомісії, в сельбуді, зібрання, конференції, відчити і т. і. - з переутими я падав з ніг. 3) Одинокий дім, якій я купив для свого існування на старі літа, то і цей, ваш уряд забрав, викинувши мене на улицу» [19, с.489].

Зрозуміло, що відповідь на апеляцію П. Войтовича була на користь Фельштинського РВК. 14 травня 1928 р. консультаційне бюро приймальні Голови ВУЦВК ухвалило: «Беручи до уваги, що, як встановлено судовим слідством, гр-н Войтович в спірному будинку оселився незаконним чином, цей будинок є колишнє нетрудове майно, й права на нього гр-н Войтович ніякого немає, і що за ремонт будинка, що його робив гр-н Войтович, останнього компенсовано грошима, визнати, що до перегляду справи немає ніяких підстав, і скаргу гр-на Войтовича залишити без наслідків» [19, с.489].

З погляду влади на початку 1920-х рр. 80 % інтелігенції Поділля

складали радянські службовці, що констатує доповідь губстатбюро про стан Подільської губернії. Інформатори губвіділу ГПУ повідомляли, що через складне матеріальне становище всі вони були зайняті пошуком засобів до існування [4,арк.4]. Лояльні до більшовицької адміністрації спеціалісти, що сформувалися ще за царату, у 1920-х рр. ще намагалися використати свої знання та досвід у різноманітних міських установах та організаціях, але, не влаштуваючи нову владу за соціальними та політичними ознаками, були приречені на переслідування й репресії. Як службовці вони також ставали заручниками політики компартії, спрямованої на посилення контролю за настроями населення й насамперед працівників розумової праці.

Резолюція засідання бюро Могилів-Подільського окружного КП(б)У по доповіді окружного ГПУ від 15 квітня 1929 р. стверджувала, використовуючи чекістську лексику, що «округ насичений колишніми жандармами, поліцейськими, колишніми білими офіцерами, петлюрівцями, політбандитами та іншими політично неблагонадійними елементами, якими засмічені радянські, кооперативні, професійні та господарські організації». Окружному ГПУ доручалося уважно стежити за «антирадянцями» й вживати рішучих заходів щодо їхнього виселення з прикордонної округи [5, арк. 148]. Відтак доля могилів-подільської службової інтелігенції була вирішена. Підтверджувався прогноз В. Короленка: «Країні загрожують нечувані нещастя. Першою жертвою їхньою стане інтелігенція» [12, с.214].

До «колишніх» спеціалістів можна було б віднести й деяку частину військових - старший офіцерський склад, який отримав освіту ще у царській Росії, брав участь у Першій світовій війні, боротьбі з більшовиками у складі білих армій та частково перебував на службі у РСЧА. На початку 1920-х рр. на обліку по Подільській губернії перебував 361 колишній білий офіцер, але, за даними на 1 червня 1923 р., поза межі прикордонної губернії вже було виселено 316 осіб (87,5 % тих, які перебували на обліку «колишніх білих»), лишилося 45 [4,арк.6].

Вказані дії супроводжувались постійними зловживаннями правоохоронних органів. Арешти та обшуки, що їх проводили представники влади, як правило, супроводжувалися вилученням майна обвинувачуваних у кримінальних злочинах без складання протоколів з переліком конфіскованих речей [21, с 15].

Звичним явищем у містах та містечках Поділля були у 1920-х рр. грабунки, насильство та крадіжки. За офіційними статистичними даними, на Правобережжі склалася надзвичайна криміногенна ситуація. Так, у 1927 р. загальна кількість засуджених на Правобережжі нараховувала 151,6 тис. осіб, тоді як на Лівобережжі - 90,5 тис, Поліссі - 51,8 тис, у Степу - 58,9 тис. осіб, а по всій Україні - 402,6 тис. [1,арк.136].

У звіті Тульчинського окружного КП(б)У, у його політлистах та політдоповідях за 13 лютого 1923 р. - 18 квітня 1924 р. наявні вражаючі відомості про кримінальну ситуацію в окрузі й украй незадовільне

матеріальне забезпечення тих структур, що покликані поборювати цю злочинність: «Стан міліції та карного розшуку все більше та більше погіршується в силу поганого матеріального забезпечення. Необхідно співробітників карного розшуку та міліції прирівняти до інших співробітників Відділу управління та оплачувати по ставкам профспілок, інакше *ці органи, як і донині, будуть служити допоміжним засобом для розвитку кримінального світу, як це неодноразово спостерігалось при хабарях співробітників за приховування злочинців*» [3, арк.16-17] (виділення у тексті документа). На тлі зловживань силових структур влади переслідування освічених та авторитетних громадян виглядало зловісно та карикатурно.

Пік репресій на Поділлі припав на початок 1930-х рр., коли місцеві викладацькі кадри Кам'янецьчини масово притягалися до сфабрикованої справи «Української військової організації» (УВО).

Таким чином, очевидно, що перманентні репресії тоталітарного режиму 1920-х років знекровлювали професорсько-викладацький корпус вищої і середньої спеціальної школи міст Поділля, для якої й без того упродовж першого десятиріччя більшовицького владарювання прикметним був постійний кадровий дефіцит. Політика радянської влади щодо міської інтелектуальної еліти у 1920-х рр. містила систематичний ідеологічний контроль та переслідування і підготувала наступну хвилю репресій початку 1930-х років, при намаганні в той же час використати наявний інтелектуальний потенціал для підготовки нової радянської інтелігенції.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.582. - Оп.1. - Спр.3671. - 138 арк.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України. - Ф. 1. - Оп.7. - Спр.86. - 113арк.
3. Державний архів Вінницької області. -Ф.П-1. -Оп.1. -Спр.45. - 42арк.
4. Там само. - Спр.57. - 246 арк.
5. Там само. -Ф.П-31. -Оп.1. -Спр.478. - 198 арк.
6. Басара-Тилішак Г. Б. Провінційні міста України як середовище соціальної та політичної мобілізації городян у період Центральної Ради / Басара-Тилішак Г.Б. // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр. / Ін-т історії України НАН України; [Редкол.: В. Ф. Верстюк (відп. ред.) та ін.]. - К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. - Вип. 2. – С. 43-56.
7. Бородкин Л. Ad memoіam: Виталий Подгаецкий: наука как урок нравственности / Бородкин Л. // Ейдос: Альманах теорії та історії історичної науки / Ін-т історії України НАН України; [Редкол.: В. Смолій (голов, ред.), І. Колесник (відп. ред.) та ін.]. - К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. - Вип. 2. - Ч. 1. - С. 442-447.
8. Боффа Дж. История Советского Союза/ Пер. с англ. - М: Политиздат, 1990.-Т. 1. - 547 с.
9. Бухарин Н. И. Избранные произведения / Бухарин Н.И. / Отд-ние экономики АН СССР, Ин-т экономики АН СССР, Ин-т экономики и прогнозирования науч.-техн. прогресса АН СССР; [Редкол.: Л. И. Абалкин и др.] - М.: Экономика, 1990. - 540 с.
10. Геринович В. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / Геринович В. О. // Записки Кам'янець-Подільського ІНО. - Кам'янець-на-Поділля, 1927. - Т. 2.
11. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-х - 30-х рр.: соціальний портрет та історична доля / Касьянов Г. В. - К.: Глобус, Вік; Едмонтон: Канад. ін-т укр. студій Альбертського ун-ту, 1992. - 176 с.
12. Короленко В. Письма к Луначарскому / Короленко В. Г. / Комментар. А. В. Храбровицкого // Новый мир. - 1988. - № 10. - С. 198-218.
13. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади / Костюк Г. / Канадський ін-т укр. студій Альбертського ун-ту. - Едмонтон, 1987. - Кн. 1. - 743 с.
14. Ленін В. І. Залякані крахом старого і борці за нове / Ленін В. І. Повне збір. тв. [пер. з 5-го рос. вид.] - К.: Політвидав України, 1973. - Т. 35. - С 185-188.
15. Ленін В. І. Як організувати змагання? / Ленін В. І. Повне збір. тв. [пер. з 5-го рос. вид.] -К.: Політвидав України, 1973. - Т. 35. - С 189-198.
16. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.): У 3-х кн. / НАН України. Ін-т історії України. Відділ історії культури українського народу; [Відп. ред. Ю. О. Курносів]. -К.: Ін-т історії України НАН України, 1994. - Кн. 2.-172 с.
17. Політичні репресії на Поділлі (20—30—і рр. ХХ ст.) / Вінницька обл. держ. адмін.: Вінницька обл. редкол. кн. «Реабілітовані історією», робоча група; [Упоряд.: В. Ю. Васильєв, С. Л. Калитко, П. М. Кравченко, Р. Ю. Подкур]. - Вінниця: Логос, 1999. - 247 с.
18. Предварительные итоги общесоюзной демографической горпереписи 1923 г. // Статистичний бюлетень Подільського губстатбюро. - 1923. - № 1/2 (16/17). - С. 4—15.
19. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939) / Рубльов О. С - К.: Інститут історії України НАН України, 2004. - 648 с.
20. Скляренко Є. Порайко Василь Іванович (12 жовт. 1888 - 25жовт. 1937) /Скляренко Є. М. // Реабілітовані історією. Полтавська обл. Науково-документальна серія книг. - К. - Полтава: Оріяна, 2007. - Кн. 5 [Упоряд. О. А. Білоусько]. - С 472-474.
21. Шульга І. Г. Гірка правда: Нариси історії подільського селянства 1920-1932 рр. / Шульга І. Г. -Вінниця: ВАТ «Віноблдрукарня», 1997. - 153 с.

Трухманова С.Л. Политика партийно-советского аппарата в отношении городской, интеллектуальной элиты Подолии в 20- 30-х гг. XX ст.

На основе малоизвестных архивных документов, опубликованных материалов исследуется политика партийно-советского аппарата в отношении городской интеллектуальной элиты Подолии.

Ключевые слова: интеллектуальная элита, Подолье, городское население, репрессии.

Truhmanova, S.L. Politics Party of the Soviet apparatus for the urban intellectual elite of Podolia in the 20- 30s. XX century

In this article, based on little-known archival documents, published materials studied policies of the Party and Soviet apparatus for the urban intellectual elite of Podolia.

Key words: intellectual elite, skirts, urban population, repression.

